

Бранко Павићевић: ЦРНА ГОРА У РАТУ 1862. ГОДИНЕ

Историјски институт у Београду, Београд 1963.

Црногорско-турски ратови су одавно привлачили пажњу историчара. Неки од њих су обрађивани било са дипломатског било са војног гледишта. Један од најтежих ратова које је Црна Гора икада водила — рат са Турском 1862. године, до сада је обрађиван само узгредно, посебно или пак у склопу проучавања херцеговачког устанка 1861.

За ову опширну студију коришћени су, првенствено, до сада непознати извори, а највећим дијелом грађа руске провенијенције, која има прворазредан значај за нашу историју. Упоредујући изворе руског, француског, њемачког и италијанског поријекла, а понекад и турске изворе, са нашим свједочанствима о овом рату, аутор је дао изванредну документацију не само о рату већ и о свим оним догађајима који су га изазивали или били његова посљедица. Готово половину књиге аутор је посветио херцеговачком устанку и немирима на границама Црне Горе. И рат и немире на границама према Херцеговини аутор је сагледавао у склопу ослободилачког покрета и политичке великих сила на Балкану. На тај начин је било омогућено цјеловитије сагледавање читавог ослободилачког покрета балканских народа у којем је херцеговачки устанак имао централно мјесто.

Од седамнаест глава овог дјела осам је посвећено херцеговачком устанку 1861. Детаљно су обрађене све акције устаника и сви утицаји на устанак, а на његово развијање, у знаку ослањања на Црну Гору, стављен је посебан акценат.

Пошто је обрадио све факторе који су довели до оружаног сукоба између Црне Горе и Турске, Павићевић је, веома акриптично, обрадио све бојеве овог дугот црногорског рата, вођеног на широком фронту и са знатно надмоћнијим турским снагама. С великом умјешношћу, а и са знатном топлином, изнесена су сва настојања Црне Горе да се одржи у рату, да развије масовни хероизам и опромно прегалаштво читавог народа у одбрани своје слободе, читав систем командовања, савршену дисциплину и спремност народа високо свјесног заједничких интереса, да извршава све наредбе врховне команде. Ова књига је тако постала својеврсна научно писана поезма о овом рату у којем је народ био убијеђен у своју побједу и онда када је непријатељ био на прагу Цетиња. То се осјећало и по томе што је народ одмах по завршетку операције био спреман да загази у нови рат с Турском. У књизи се налази низ података који доказују да је Црна Гора изашла из рата као морални побједник, да јој је рат прибавио још већи утјед и да је она својим жртвама знатно потхранила идеју националног ослобођења Срба.

Све дипломатске акције Црне Горе, интервенције сила, у првом реду Русије, и уопште читава богата дипломатска историја овог рата, детаљно је обрађена.

У завршним главама књиге изнесен је став југословенске и свјетске јавности према рату и настојања Црне Горе и неких сила да се ревидира мировни уговор, а затим и напори херцего-

вачких ustaničika у циљу пости-
зања споразума с Турском.

Иако је ово дјело првенствено
дипломатска и војна студија о
једном рату, оно дубоко сеже у
читав и унутрашњи и спољно-по-
литички живот Црне Горе у јед-
ном временском периоду знатно
дуже од петомјесечног рата Цр-
не Горе и Турске, управо све од
1860. до краја 1863. године.

Чини се да је богатство грађе
о овој проблематици давало мо-
гућност да се на неким мјестима,
особито кад је ријеч о узроцима
херцеговачког устанка, даду нешто
шире анализе и обухватнији за-
кључци. Рекло би се да се аутор
понекадје упуштао у прелјерано де-

талисање и преопширно интерпре-
тирање неких докумената. То би
се могло рећи и кад је ријеч о
устанку у Херцеговини.

Ова књига је, треба нагласити,
једно од најбољих остварења на
плану проучавања црногорске рат-
не историје. Несумњиво је да је
њоме дата коначна обрада црногор-
ско-турског рата 1862. и да се њој
неће моћи више шта додати. Ау-
тор је искористио све постојеће
изворе, изузимајући, свакако, дво
турских докумената.

Може се напоменути да ова
књига посебно указује на огром-
ну важност руских извора за ис-
торију наших народа.

Радоман Јовановић

*Др Милан Булајић: ПРАВО НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ У ДРУШТВУ НА-
РОДА И УЈЕДИЊЕНИМ НАЦИЈАМА (1917—1962) Београд, 1963. 262*

Иако политиколошког каракте-
ра, Булајићев рад садржи и еле-
менте историјске расправе. Писац
прилази питању самоопредељења
као историјској категорији и ак-
туелизира опромну историјску
грађу и политичко искуство на-
купљено годинама. Посебно ову
грађу и искуство настало делова-
њем организације Уједињених на-
ција. Самим тим писац не изуча-
ва проблем искључиво теоријски,
већ углавном обухвата и друш-
твено-политичке услове који су
одређивали ставове изношене у
доктрини и међународном праву.
Таква оријентација и методолош-
ки приступ омогућила је Булаји-
ћу да изађе из оквира уско и спе-
цијалистички постављене студије
које би се налазиле искључиво
на подручју анализе доктрине.

Булајић испитује проблем у хро-
нолошком оквиру од стварања
друштва народа до настанка Ује-
дињених нација, обухватајући на-
рочито опширно и њену плодну
делатност закључно са 1962. го-
дином. Акцент је на периоду е-
волутивне начела самоопредељења
у току другог светског рата и у
послератном развоју. То је вид-
љиво не само по простору посве-

ћеном овој проблематици него и
по исцрпности документације и
продубљености анализе у том де-
лу. Испитивање и расветљавање
развоја права на самоопредељење
у послератном развоју, посебно
његова примена у једном бурном
периоду, када је борба за само-
опредељење „изменила политичку
слику света“, даје посебну озна-
ку његовом раду.

Пошто борба за остварење са-
моопредељења и демократизаци-
ји међународних односа није за-
вршена, Булајићев рад нужно о-
стаје „недовршен и отворен“. У
свим оним случајевима где је
предмет научне обраде политичко-
правна или друга друштвена по-
јава чији развој још није довр-
шен, која, друкчије речено, није
историјски одумрла, радови мора-
ју носити печат извесне недовр-
шености. Само је то најмање ра-
злог да се те појаве не подврга-
вају научном изучавању, а с дру-
ге стране, у нашем случају, поје-
дине фазе борбе за самоопреде-
љење не третирају као заврше-
ње и самим тим доступне за ана-
литичке процене, уопштавања и
извлачење закључака. Са станови-
шта научне вредности спроведе-